

GJKT020083522025

આંક : ૨૦/બી

દાખલ તારીખ : ૧૬/૯/૨૦૨૫

રજી.લીધા તારીખ : ૧૬/૯/૨૦૨૫

નિકાલ તારીખ : ૪/૮/૨૦૨૬

સમય : વર્ષ માસ દિવસ

૦ ૧૦ ૨૨

(નમુનો:-અ)

મહે. ચીફ જ્યુડીશીયલ મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબની કોર્ટમાં, ભુજ-કચ્છ

(એમ.એમ.કુરેશી)

ચીફ જ્યુડીશીયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ભુજ-કચ્છ

ચુકાદાની તારીખ : ઉપર મુજબ

ફોજદારી કેસ નં. : ૧૮૨૦/૨૦૨૫

એફ.આઈ.આર.નં. : --

ગુનો : નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ કટની કલમ
૧૩૮ મુજબનોફરીયાદી : અશોક મુળરાજ પુજારા,
રહે.૨૯, ગ્રામ્યલક્ષ્મી સોસાયટી,
જુનોવાસ, માધાપર, તા.ભુજ

વિધવાન વકીલશ્રી : શ્રી એ.એ.ઠક્કર

આરોપી : જીગર પ્રજલાલ રૂપારેલ,
રહે.એ/૦૨, ઓધવપાર્ક
પ્રમુખસ્વામી નગર,
ભુજ-કચ્છ.

આરોપીના વકીલશ્રી :

(નમુનો:-બ)

ગુનાની તારીખ	:	--
ફરીયાદની તારીખ	:	૧૬/૯/૨૦૨૫
ચાર્જશીટની તારીખ	:	--
પ્લી લીધા તારીખ	:	૧૦/૨/૨૦૨૬
પુરાવો શરુ થયાની તારીખ	:	--
ચુકાદા માટે રાખવાની તારીખ	:	--
ચુકાદાની તારીખ	:	ઉપર મુજબ
સજા કરી હોય તો સજા તારીખ	:	

આરોપીની વિગત

નં.	આરોપીનું નામ	અટક કર્યા તારીખ	જામીન પર છોડ્યા તારીખ	ગુનો	તકસીર વાન/ સજા નિર્દોષ	સજા	સી.આર.પી. સી. ૪૨૮ માટે કસ્ટડીમાં રહેલ સમય
૧	ઉપર મુજબ			નેગોશીએબલ ઇસ્ટુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮	સજા	૧ વર્ષની સાદી કેદની સજા	

ફરીયાદપક્ષે/બચાવપક્ષે/કોર્ટપક્ષે તપાસવામાં આવેલ સાહ્યોનું લીસ્ટ

(એ) ફરીયાદપક્ષે તપાસવામાં આવેલ સાહેદ:

સાહેદ નં.	નામ	સાહેદનો પ્રકાર	આંક
૧	અશોક મુળરાજ પુજારા	ફરીયાદી	૪

(બી) બચાવપક્ષે તપાસવામાં આવેલ સાહેદ:

સાહેદ નં.	નામ	સાહેદનો પ્રકાર	આંક

(સી) કોર્ટ પક્ષે તપાસવામાં આવેલ સાહેદ :

સાહેદ નં.	નામ	સાહેદનો પ્રકાર	આંક

ફરીયાદપક્ષે/બચાવપક્ષે/કોર્ટપક્ષે આંકે પાડવામાં આવેલ દસ્તાવેજની વિગત:-

(એ) ફરીયાદપક્ષે અંકિ પાડવામાં આવેલ દસ્તાવેજ:

નં.	આંક	દસ્તાવેજની વિગત
૧	૧૨	ફરીયાદીના બેંક એકાઉન્ટનું સ્ટેટમેન્ટ
૨	૧૩, ૧૪	તકરારી ચેક
૩	૧૫, ૧૬	રીટર્ન મેમો
૪	૧૭	ડીમાન્ડ નોટીસ
૫	૧૮	નોટીસ રજી.એ.ડી.કર્યાની પહોંચ
૬	૧૯	એકનોલેજમેન્ટ સ્લીપ

(બી) બચાવપક્ષે અંકિ પાડવામાં આવેલ દસ્તાવેજ:

નં.	આંક	દસ્તાવેજની વિગત

(સી) કોર્ટપક્ષે અંકિ પાડવામાં આવેલ દસ્તાવેજ:

નં.	આંક	દસ્તાવેજની વિગત
		—

-:: ચુકાદો ::-

(૧) સદર કામે ફરીયાદપક્ષની ટુંકમાં હકીકત એવી છે કે, ફરીયાદી અને આરોપી એક જ સ્કુલમાં નોકરી કરતા હોઈ, બન્ને વચ્ચે મિત્રતાના સંબંધો હોઈ, આરોપીને નાણાંકીય જરૂરીયાત ઉભા થતાં ફરીયાદીએ કુલ રૂ.૨,૬૦,૦૦૦/- હાથ ઉછીના આપેલ, જેના ચુકવણા પેટે આરોપીએ ફરીયાદીને ભુજ કોમર્શિયલ કો.ઓપ.બેંક લીમી., ભુજ શાખાનો રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/- નો ચેક નં.૦૦૦૨૭૨, તા.૧૨/૮/૨૦૨૫ વાળો તથા ભુજ કોમર્શિયલ કો.ઓપ.બેંક લીમી., ભુજ શાખાનો રૂ.૧,૧૦,૦૦૦/- નો ચેક નં.૦૦૦૪૬૦, તા.૨૦/૮/૨૦૨૫ વાળો આપેલ, જે ફરીયાદીએ તેમના સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, માધાપર શાખાના ખાતામાં જમા કરાવતાં તે બન્ને ચેક અપુરતા ભંડોળના શેરા સાથે પરત ફરેલ. જેથી ફરીયાદીએ આરોપીને

તેમના વકીલશ્રી મારફતે તા.૨૬/૮/૨૦૨૫ વાળી ડીમાન્ડ નોટીસ રજી.પો.એ.ડી.થી મોકલાવેલ, જે આરોપીને બજી જવા છતાં તેનો જવાબ આપેલ નથી કે લેણી રકમ ચુકવેલ નથી. આરોપીએ તેના ખાતામાં પુરતું ભંડોળ ન હોવા છતાં ઈશદાપુર્વક તે ખાતાનો ચેક આપેલ હોઈ, ફરીયાદીએ નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮ મુજબ હાલની ફરીયાદ દાખલ કરેલ છે.

(૨) સદરહુ ફરીયાદ લગત આરોપી સામે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ ના ગુન્હા સબબ વોરંટ ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ, આરોપી સામે ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ વોરંટ બજતા આરોપી અત્રેની કોર્ટમાં હાજર થતાં આરોપીને ફરીયાદ તથા તે લગત તમામ દસ્તાવેજ પુરાવાની નકલો પુરી પાડી, આંક-૧૧ થી આરોપીનું નિવેદન નોંધવામાં આવેલ છે. જેમાં આરોપીએ ગુન્હો કબુલ નહીં રાખતા સદરહુ કામ ફરીયાદીના પુરાવા માટે મુકરર કરવામાં થયેલ છે.

(૩) આ કામે ફરીયાદીની સોગંદ ઉપરની જુબાની પુરી થયા બાદ તહોમતદારને બચાવ માટે ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરવા વ્યાજબી અને પુરતી તક આપવા છતાં ઉલટ તપાસ કરેલ ન હોઈ, આરોપીની ઉલટ તપાસ કરવાનો હકક બંધ કરવામાં આવેલ.

(૪) સદર કામે ફરીયાદીના વિ.વ.શ્રી ની મૌખિક રજુઆત સાંભળી. આરોપી કે તેમના વકીલશ્રી હાજર ન હોઈ દલીલનો હકક બંધ કરવામાં આવેલ છે.

(૫) ફરીયાદપક્ષના કેસની હકીકત તથા રેકર્ડ પરના પુરાવાને ધ્યાનમાં લેતાં આ કેસના નિર્ણય માટે નીચે મુજબના મુદાઓ ઉપસ્થિત થયેલ છે.

-:: મુદા ::-

- (૧) શું ફરીયાદી સાબિત કરે છે કે, આરોપીએ ફરીયાદીના કાયદેસરના બાકી લેણા પેટે રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/- તથા રૂ.૧,૧૦,૦૦૦/- ના ચેક આપેલ, જે ચેક ફરીયાદીએ પોતાની બેંકમાં રજુ કરતાં વણચુકવ્યા પરત થતાં, ફરીયાદીએ સમય મર્યાદામાં તહોમતદારને ડીમાન્ડ નોટીસ મોકલેલ, જે બજી જવા છતાં તહોમતદાર ફરીયાદીને ચેક ની રકમ નહીં ચુકવીને ધી નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબની શિક્ષાપાત્ર ગુન્હો કરેલ છે?
- (૨) શું આરોપી સાબિત કરે છે કે, ધી નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ 139 ના અનુમાનો રીબર્ટ કરી આરોપીએ તેનો સાબિતી બોજો ઉતારી દીધેલ છે ? જો આ પ્રશ્નનો જવાબ હકારાત્મક માં જોવા મળે છે, તો પછીનો પ્રશ્ન ધ્યાનમાં લેવાનો છે?
- (૩) શું ફરીયાદપક્ષ ધી નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ 139 ની ગેરહાજરીમાં, સ્વતંત્ર રીતે નિ:શંકપણે સાબિત કરે છેઆ કામના આરોપી એ કાયદેસરના બાકી લેણા પેટે રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/- તથા રૂ.૧,૧૦,૦૦૦/- ના ચેક આપેલ. જે ફરીયાદીએ પોતાની બેંકમાં રજુ કરતાં વણચુકવ્યા પરત થતાં, ફરીયાદીએ સમય મર્યાદામાં તહોમતદારને ડીમાન્ડ નોટીસ મોકલેલ હોવા છતાં તહોમતદાર ફરીયાદીને ચેકની રકમ નહીં ચુકવીને ધી નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબની શિક્ષાપાત્ર ગુન્હો કરેલ છે?
- (૪) શું હુકમ?

(૬) ઉપરોક્ત મુદાઓનો નિર્ણય નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે :-

- (૧) હકારમાં.
(૨) નકારમાં

- (૩) ચર્ચા કરવામાં આવેલ નથી.
 (૪) આખરી હુકમ મુજબ.

-:: કારણો ::-

-:: મુદદા નં.૧ ::-

(૭) પુરાવાનું પૃથ્થકરણ, વિશ્લેષણની શરૂઆત કરીએ તે પહેલા પુરાવાના મૂલ્યાંકન અદાલતે કઈ બાબતોનું ધ્યાન રાખવું તેમજ કયા પાસાને નજરમાં રાખવા તે અંગે નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટે પોતાના વિવિધ ચૂકાદાઓમાં પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંતો ધ્યાને લઈએ તો પ્રસ્તુત કેસના મૂલ્યાંકનમાં તે સિદ્ધાંતો મદદરૂપ થશે. નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટે દિગંબર વૈષ્ણવ અને બીજા વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ છત્તીસગઢ, ૨૦૧૯(૦) એઆઈઆર (સુ.કો.) પેજ-૧૩૬૭ના ચૂકાદામાં પ્રસ્થાપિત કરેલ છે કે કિમીનલ જ્યુરિસ્કુડન્સ પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંત મુજબ ફોજદારી કેસ સાબિત કરવાનો બોજો હરહંમેશ પ્રોસીક્યુશન પર રહેલ છે. વધુમાં શંકાઓ ગમે તેટલી મજબૂત ઉભી થતી હોય તો પણ તે પુરાવાનું સ્થાન લઈ શકે નહીં અને અદાલત તેવી શંકાઓના આધારે કે શક્યતાઓના આધારે આરોપીને દોષીત માની શકે નહીં. વધુમાં નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટે યોગેશસિંહ વિરુદ્ધ મહાવીરસિંગ, ૨૦૧૬ (૦)એઆઈઆર (સુ.કો.) પેજ-૫૧૬૦ ના કેસમાં પ્રસ્થાપિત કર્યા મુજબ પ્રોસીક્યુશન પોતાનો કેસ વ્યાજબી શંકારહિત સાબિત કરવાનો થાય છે. વધુમાં નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટે શ્રીમતી સમીમ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એનસીટી દિલ્હી, કિમીનલ અપીલ નંબર-૫૬/૨૦૧૮ ના કેસમાં તારીખ ૧૯/૦૯/૨૦૧૮ ના રોજ આપેલ ચૂકાદામાં પ્રસ્થાપિત કર્યા મુજબ કિમીનલ ટ્રાયલ એ સત્યની શોધની પ્રક્રિયા છે અને આ પ્રક્રિયામાં અદાલતે એ જોવાનું રહે છે કે, કોઈ નિર્દોષ વ્યક્તિ ખોટી રીતે સજા ન પામે અને કોઈ દોષીત વ્યક્તિ છટકી ન જાય.

(૮) ફરિયાદી એ પોતાના કેસને સમર્થન આપવા માટે, ફરિયાદીએ પોતે જ સાક્ષી બોક્સમાં પ્રવેશવા માટે સોગંદનામા પર તેની સરતપાસ આંક-૪ થી રજૂ કરેલ અને તેને ધ્યાનમાં લેવામાં આવી. જે PW.1 તરીકે

તપાસવામાં આવેલ છે. ફરીયાદીએ તેમના સરતપાસના સોગંદનામામાં જણાવેલ છે કે, ફરીયાદી અને આરોપી એક જ સ્કુલમાં નોકરી કરતા હોઈ, બન્ને વચ્ચે મિત્રતાના સંબંધો હોઈ, આરોપીને નાણાંકીય જરૂરીયાત ઉભા થતાં ફરીયાદીએ કુલ રૂ.૨,૬૦,૦૦૦/- હાથ ઉછીના આપેલ, જેના ચુકવણા પેટે આરોપીએ ફરીયાદીને ભુજ કોમર્શિયલ કો.ઓપ.બેંક લીમી., ભુજ શાખાનો રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/- નો ચેક નં.૦૦૦૨૭૨, તા.૧૨/૮/૨૦૨૫ વાળો તથા ભુજ કોમર્શિયલ કો.ઓપ.બેંક લીમી., ભુજ શાખાનો રૂ.૧,૧૦,૦૦૦/- નો ચેક નં.૦૦૦૪૬૦, તા.૨૦/૮/૨૦૨૫ વાળો આપેલ, જે ફરીયાદીએ તેમના સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, માધાપર શાખાના ખાતામાં જમા કરાવતાં તે બન્ને ચેક અપુરતા ભંડોળના શેરા સાથે પરત ફરેલ. જેથી ફરીયાદીએ આરોપીને તેમના વકીલશ્રી મારફતે તા.૨૬/૮/૨૦૨૫ વાળી ડિમાન્ડ નોટીસ રજી.પો.એ.ડી.થી મોકલાવેલ, જે આરોપીને બજી જવા છતાં તેનો જવાબ આપેલ નથી કે લેણી રકમ ચુકવેલ નથી. આમ, આરોપીએ પોતાના ખાતામાં પુરતું ભંડોળ ન હોવા છતાં ઈશ્દાપુર્વક તે ખાતા ચેક આપેલ હોઈ, ફરીયાદી સાથે નેગો. ઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ તથા ૧૪૨ અન્વયે તથા છેતરપીંડી કરેલ હોઈ, આ કામનાં આરોપીએ ઉક્ત ઉછીની લીધેલ રકમ ચુકવવામાં કસુર કરતા આ કામનાં આરોપીને નેગો.ઈ.એક્ટની કલમ ૧૩૮ તથા ૧૪૨ અન્વયે સજા કરી તથા ચેકમાંની બમણી રકમનો દંડ કરી તે રકમમાંથી ફરીયાદીની લેણી રકમ વસુલી આપવા નમ્ર અરજ કરેલ છે.

(૯) ફરીયાદીએ પોતાના કેસને સમર્થન માં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબના દસ્તાવેજ પુરાવાઓ રજૂ કરેલ છે. ફરીયાદીએ તેના સોગંદનામાના પુરાવામાં બાકી રહેલ લેણી રકમ પેટે રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/- તથા રૂ.૧,૧૦,૦૦૦/- ના ચેક આરોપી દ્વારા તેની જવાબદારીના નિકાલ માટે આપેલ, જે અપુરતા ભંડોળના શેરા થી વગર સ્વિકારે પરત ફરેલ છે. ફરીયાદી એ આરોપીને કાનૂની ડિમાન્ડ નોટિસ આપેલ છે જેનું પાલન આરોપીએ કરેલ નથી. આ સંજોગોમાં, N.I. એક્ટની કલમ 138 હેઠળની કાનૂની જરૂરિયાતોનું પાલન થયું છે કે નહીં તે તપાસવા માટે ફરીયાદી દ્વારા આધાર તરીકે રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોની ઝીણવટભરી તપાસ કરીએ. ફરીયાદી તરફે આંક-૧૨ થી

ફરીયાદીના બેંક ખાતાનું સ્ટેટમેન્ટ, આંક-૧૩, ૧૪ થી અસલ તકરારી ચેક, આંક-૧૫, ૧૬ થી ચેક રીટર્ન મેમો, આંક-૧૭ થી ફરીયાદીએ તેના વકીલશ્રી મારફતે મોકલેલ ડીમાન્ડ નોટીસ, આંક-૧૮ થી નોટીસ રજી.એ.ડી.કર્યાની પહોંચ, આંક-૧૯ થી એકનોલેજમેન્ટ સ્લીપ રજુ રાખેલ છે. આ ફરિયાદ તારીખ ૨/૪/૨૦૨૫ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી. ફરિયાદી દ્વારા આધાર તરીકે રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોની ઝીણવટભરી તપાસ દર્શાવે છે કે નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮ ની કાનૂની જરૂરિયાતોનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે અને આ ફરિયાદ સમયસર દાખલ કરવામાં આવી છે. ફરિયાદીએ પોતાને આંક-૪ થી તપાસ કરીને અને દસ્તાવેજો રજૂ કરીને પોતાની પ્રારંભિક જવાબદારી નિભાવી છે. આમ, ફરિયાદી N.I. એક્ટની કલમ 139 સાથે વાંચેલી કલમ 118 હેઠળની કાનૂની ધારણાઓ પર આધાર રાખવા માટે હકદાર છે. કલમ 118 વંચાણે લેતા –

Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made: (a) of consideration; that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, indorsed, negotiated or transferred, was accepted, indorsed, negotiated or transferred for consideration; તેમજ, નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ 139

Presumption in favour of holder.— It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque of the nature referred to in section 138, for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability. ઉપરોક્ત કલમો નું સંયુક્ત વાંચન ચેક ધારકની તરફેણમાં એવી ધારણા ઊભી કરે છે કે તેને કોઈપણ દેવું અથવા અન્ય જવાબદારી સંપૂર્ણ અથવા આંશિક રીતે જવાબદારી ના ડિસ્ચાર્જ માટે ચેક મળ્યો છે. જેથી ફરિયાદી એ તકરારી ચેક નો એકઝિક્યુશન પુરવાર કરેલ છે .

(૯.૧) ઉપરાંત આરોપી એ તકરારી ચેક પરના પોતાના હસ્તાક્ષર નો સ્વીકાર પરોક્ષ રીતે કરેલ છે. કોઈપણ તબક્કે ચેકની ઉપર ની સહી અંગે કોઈ તકરાર લેવામાં આવેલ નથી, અને જો માત્ર દલીલના હેતુસર વિવાદ માન્યો

પણ હોય, તો પણ ચેક ઉપર ની પોતાની સહી બેંક માં સ્પેસિફાઈડ નમૂના થી વિપરીત ની હોય અને તે સાબિત કરવા બેંક ના સંબંધિત અધિકારી ને તપાસવામાં આવે તે માટે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ કોઈ અરજી પણ રજૂ કરવામાં આવી નથી.

(૯.૨) એક વખત આ તથ્ય સ્વીકારવામાં આવે કે ચેક પરના હસ્તાક્ષર આરોપીના જ છે, ત્યારે નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ 139 મુજબ કાયદેસર દેવું કે જવાબદારી અંગે અનુમાન (presumption) ઊભું થાય છે કે તે ચેક એવી કાનૂની રીતે વસૂલ કરી શકાય તેવી રકમ અથવા જવાબદારી માટે આપવામાં આવ્યો છે. નિશ્ચિતરૂપે, આ અનુમાન rebuttable છે, અને ત્યારબાદ તેનો સાબિતીની બોજો આરોપી પર ફરે છે કે તે સંભાવીત (probable) બચાવ રજૂ કરીને આ અનુમાનને ખંડિત કરે.

(૯.૩) બીજી તરફ, “Presumption” (અનુમાન)નો શાબ્દિક અર્થ છે — “કોઈ વસ્તુને તપાસ અથવા પુરાવા વિના સાચી માનવી.” **Kumar Exports v. Sharma Exports**, (2009) 2 SCC 513 માં નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટે “presumption” ને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કર્યું હતું કે — “એવા ઉપાય (devices) તરીકે, જેના દ્વારા અદાલતોને એ હક અને સત્તા મળે છે કે તેઓ કોઈ મુદ્દા પર નિર્ણય આપી શકે, ભલે પુરાવા ન હોય અથવા પુરતા ન હોય.”

(૯.૪) નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટે **G. Vasu v. Syed Yaseen (supra)** ના કેસમાં સ્પષ્ટ કરી છે. “**Presumptions**” (અનુમાનો) બે પ્રકારના હોય છે — **Presumptions of fact** અને **Presumptions of law**. “Presumptions of fact are rebuttable by evidence to the contrary. Presumptions of law may be either irrebuttable (conclusive presumptions), so that no evidence to the contrary may be given or rebuttable. A rebuttable

presumption of law is a legal rule to be applied by the Court in the absence of conflicting evidence”

(૯.૫) ઉપરોક્ત કેસની હકીકત, દસ્તાવેજ પુરાવા અને નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાઓના પ્રકાશમાં, હાલના કેસમાં ફરિયાદીએ નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, 1881 ની કલમ 138 હેઠળની તમામ કાનૂની જરૂરીયાતોનું પાલન કર્યું હોવાનું સ્પષ્ટ થાય છે. ફરિયાદીએ પોતાના સોગંદનામા તથા દસ્તાવેજ પુરાવા દ્વારા ચેકની ઇસ્યૂઅન્સ, તેની રજૂઆત, વણચુકવ્યો ચેક પરત થવું, તથા કાયદેસરની નોટિસ આપવાની કાર્યવાહી તથા સમયમર્યાદામાં ફરિયાદ દાખલ કરવાનું પુરવાર કર્યું છે. આ રીતે, ફરિયાદી દ્વારા પોતાની પ્રારંભિક જવાબદારી નિભાવીને કલમ 139 સાથે વાંચેલી કલમ 118 હેઠળની કાનૂની ધારણા (presumption)નો લાભ મેળવવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થયો છે. જેમ નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટે *K. Bhaskaran vs Sankaran Vaidhyan Balan And Anr (AIR 1999 SUPREME COURT 3762)* કેસમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે કે કલમ 138 નો ગુનો ત્યારે પૂર્ણ થાય છે જ્યારે ચેકની ઇસ્યૂઅન્સથી લઈને ચુકવણી ન થવાની પ્રક્રિયા સુધીની તમામ કાનૂની ઘટનાઓ જોડાઈને બને છે, તેવી જ રીતે વર્તમાન કેસમાં તે તમામ ઘટકો ની હાજરી ફરિયાદી દ્વારા સાબિત કરેલ છે. જેથી, ફરિયાદી દ્વારા રજૂ કરાયેલ પુરાવા અને કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા સ્પષ્ટ થાય છે કે આરોપીએ ચેકની રકમ ચૂકવવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી છે, અને તેની વિરુદ્ધ કલમ 138 હેઠળનો ગુનો સાબિત થાય છે. આથી **મુદ્દા નં. ૧** નો જવાબ **હકારમાં** ઠરાવવામાં આવે છે.

-:: મુદ્દા નંબર ૨::-

(૧૦) હવે જ્યારે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા ચેકનું એકઝિક્યુશન પુરવાર કરેલ છે ત્યારે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે, શું આરોપી સાબિત કરે છે કે, ધી નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ 139 ના અનુમાનો રીબર્ટ કરી આરોપીએ તેનો સાબિતી બોજો ઉતારી દીધેલ છે ?

(૧૦.૧) ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ 139 ના અનુમાનને નકારવા અને તેનાથી વિપરીત સાબિત કરવા માટે, આરોપીને સંભવિત બચાવ લેવાની છૂટછાટ છે, જેમાં કાયદાકીય રીતે અમલી બનેલી દેવું અથવા જવાબદારીના અસ્તિત્વને પડકારી શકાય છે. કલમ 139 માં "જ્યાં સુધી વિપરીત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી" એ શબ્દોનો અર્થ એ નથી કે આરોપીએ અચૂકપણે નકારાત્મક સાબિત કરવું જ જોઈએ કે ચેક કોઈપણ દેવું/જવાબદારી ચૂકવવા માટે આપવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ આરોપી પાસે કોર્ટને રજૂઆત કરવાનો વિકલ્પ છે કે તે ચેક કાયદેસરના દેવું/જવાબદારીની ગેરહાજરી કે અસ્તિત્વમાં નથી ની સંભવિત કેસની પરિસ્થિતિઓ હેઠળ એક સમજદાર માણસ ની જેમ વિચારી માનવામાં આવે. તે રીતે કોર્ટ કાર્ય કરવું જોઈએ. આમ, આરોપી પાસે બે વિકલ્પો રહેલ છે.

(૧૦.૨) પહેલો વિકલ્પ એટલે એ સાબિત કરવું કે દેવું/જવાબદારી અસ્તિત્વમાં નથી – બચાવ પુરાવા રજૂ કરવા અને નિશ્ચિતપણે સાબિત કરવું કે ચેક દેવું/જવાબદારી ચૂકવવા માટે આપવામાં આવ્યો ન હતો.

(૧૦.૩) બીજો વિકલ્પ કેસની ચોક્કસ પરિસ્થિતિઓનો સંદર્ભ લઈને સંભાવનાની વધુતા દ્વારા દેવું/જવાબદારીની ગેરહાજરી સાબિત કરવી છે. જે દર્શાવવા માટે આરોપી મૂળ ફરિયાદમાં ફરિયાદીનું વર્ણન, કાયદાકીય/ડિમાન્ડ નોટિસ ની હકીકતો, ટ્રાયલમાં ફરિયાદીનો કેસ, તેમજ ડિમાન્ડ નોટિસ ના જવાબ માં તેમજ આરોપીના સી.આર.પી.સી. કલમ – 313 ના નિવેદનમાં, તેમજ દલીલો માં ચેક ક્યાં પરિસ્થિતિઓ હેઠળ ઇસ્યુ કરવામાં આવ્યો હતો તે અંગે આરોપી બધા જ સંભાવના ઉપરથી ચેક કોઈ દેવું/જવાબદારી માટે ઇસ્યુ કરવા માં આવેલ નથી તેવું પ્રીપોન્ડરેન્સ ઓફ પ્રોબેબીલીટી જેટલું દર્શાવી શકે છે.

(૧૦.૪) આરોપીને પોતાનો બચાવ રજૂ કરવાની સૌપ્રથમ તક ડિમાન્ડ નોટીશના જવાબ રજૂ કરી કરવાની હોય છે. હાલના કેસમાં આરોપી દ્વારા ડિમાન્ડ નોટીસનો કોઈ જવાબ રજૂ રાખેલ નથી.

(૧૦.૫) ત્યારબાદ આરોપીને ફરીયાદીની ઉલટતપાસમાં પોતાનો બચાવ રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવેલ છે, પરંતુ આરોપીને વ્યાજબી તેમજ પુરતી તક આપવા છતાં તેઓએ ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરેલ ન હોઈ, ફરીયાદીની ઉલટ તપાસનો હકક બંધ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવેલ છે.

(૧૧) ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ 118 અને 139 ના અનુમાનો વિરુદ્ધનું સાબિત કરવા માટે આરોપી દ્વારા કોઈ જ બચાવ લેવામાં આવેલ નથી. આ સંદર્ભે ચર્ચા કરવામાં આવે તો, રેકર્ડ પરનો તમામ પુરાવા નું મુલ્યાંકન કરતા અને ખાસ કરીને આ કામે સવાલવાળા ચેકમાં આરોપી ની સહી હોવાની હકીકત અંગે તકરાર લેવામાં આવેલ નથી. હાલના કેસ માં ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ નથી અને કોઈ બચાવ લેવામાં આવેલ નથી. આરોપીને પૂરતી તક આપેલ હોવા છતાં પોતાનો બચાવ રજૂ કરવા માટે હાજર રહેતા નથી. આ તબક્કે ના. ગુજરાત હાઈકોર્ટ ના **Manoj Sompura Vs. State of Gujarat, reported in 2023(0) AIJEL-HC 247313** ના ચુકાદા માં ઠરાવેલ છે કે:

"14. Considering the facts and circumstances of the case, this Court is of the opinion that the Trial Court was completely justified in passing the impugned judgment and order. The decision to not conduct cross-examination of the complainant in spite of repeated opportunities and to not remained present on the next date of trial when his further statement u/s. 313 of Cr.P.C. recorded on the earlier date was to be exhibited was a deliberate, intentional and conscious decision on the part of the petitioner. It was not that the petitioner was not aware about the stage of trial proceedings. However, deliberately the petitioner had chosen to remain absent from the trial proceedings from the date of his further statement u/s. 313 of Cr.P.C. was recorded, but before it could be exhibited."

આમ, હાલના કેસ માં આરોપીને ઉલટ તપાસ લેવાની પૂરતી તક આપેલ હોવા છતાં હાજર રહેલ નથી. જેથી અનુમાનો રીબર્ટ કરવા માં નિષ્ફળ ગયેલ છે. જેથી **મુદ્દા નંબર – ૨** નો જવાબ **નકારમાં** આપવા માં આવે છે.

–:: મુદ્દા નં.૩, ૪::–

(૧૨) મુદ્દા નં.૨ નો જવાબ નકારમાં ઠરાવવામાં આવેલ હોય, મુદ્દા નં.૩,૪ ની ચર્ચા કરવા ની જરૂરીયાત ઉભી થતી નથી. જ્યારે આ કામે હાલના આરોપી દ્વારા ફરિયાદીને આ કામનો ચેક કાયદેસરના દેવા/જવાબદારી પેટે આપેલ હોવા સામે બચાવ સાબિત કરી શકેલ નથી અને મુદ્દા નં.૧ અને ૨ ની ચર્ચા કર્યા મુજબ આરોપીએ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮ ના ગુન્હા માટે તકસીરવાન ઠરાવવામાં આવે છે. જે મુદ્દા નં.૪ માટેના હુકમ કરતા પહેલા ઉપર જણાવ્યા મુજબના કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને, ફરિયાદીએ આરોપીના ગુનાહને સાબિત કરેલ છે જે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ 138 હેઠળ સજાપાત્ર છે. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટેનો **Mohammad Ali Versus Sharanappa, 2025 (0) AIJEL–SC 75727** ના કેસમાં, માં નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવેલ છે કે :

“11. In this context, we would refer to the judgment of this Court in R. Vijayan vs. Baby, (2012) 1 SCC 260 in which Section 357 of the Code of Criminal Procedure, 1973 (for short, CrPC) has been interpreted wherein it has been observed that Section 138 of the Act authorises the learned Magistrate to impose by way of fine an amount which may extend to twice the amount of cheque, with or without imprisonment. In all such cases, where there is a conviction, there should be a consequential levy of fine of an amount sufficient to cover the cheque amount. There could also be interest on the cheque amount, followed by award of such amount as compensation from the fine amount.”

(૧૩) આમ, સદર કેસ માં ચેક આપવાની તારીખ અને ઇન્સાફી કાર્યવાહીની લંબાઈને ધ્યાનમાં રાખીને, ચેક રકમ પર વાજબી વ્યાજ સાથે ખર્ચ ચૂકવવા જરૂરી છે. જેથી, ટ્રાન્ઝેક્શન થયેલા સમય અને જોગવાઈના મુખ્ય હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને, આ કોર્ટ એમ માને છે કે, સજાત્મક સજા ફરમાવવાની સાથે, જો દંડની સજા ફરમાવવામાં આવે અને ફરિયાદીને તેના નાણાકીય નુકસાન માટે વળતર આપવાનો આદેશ આપવામાં આવે, તો ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૩૫૭ હેઠળ વળતર આપીને ન્યાયના હેતુઓ પૂર્ણ થશે. જે વળતર ની રકમ વિવાદિત ચેક હેઠળ આવરી લેવાયેલી રકમ, ચેકની તારીખ, વ્યાજ, ઇન્સાફી કાર્યવાહી નો સમય વગેરે તમામ પાસાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, દંડ ફરમાવવો વાજબી અને યોગ્ય છે, જેમાં દંડ ની રકમમાં વ્યાજ અને ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે, જે દંડ ની રકમ વળતર તરીકે ફરિયાદીને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૩૫૭ હેઠળ આપવો યોગ્ય જણાતું હોય નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવે છે :

- :: હુકમ :: -

(૧) ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૫૫ (૨) અન્વયે આ કામના આરોપી જીગર પ્રજલાલ રૂપારેલ, રહે.એ/૦૨, ઓધવપાર્ક, પ્રમુખસ્વામી નગર, ભુજ-૬૨૭ નાઓને ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮ સાથે વાંચતા કલમ- ૧૪ મુજબના શિક્ષાપાત્ર ગુન્હા સબબ તકસીરવાન ઠરાવવામાં આવે છે અને આરોપીને ૧ (વર્ષ) ની સાદી કેદની સજા ભોગવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

(૨) વિશેષમાં આરોપીએ ફરિયાદીને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ - ૩૫૭ ના પ્રબંધો મુજબ રૂ.૨,૮૬,૦૦૦/- (ચેકની રકમ રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦/- તથા રૂ.૧,૧૦,૦૦૦/- + રૂ. ૨૬,૦૦૦/- વળતર પેટેના) હુકમની તારીખથી છ માસમાં વળતર પેટે ચુકવી આપવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. જો આરોપી વળતર પેટેની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો વધુ ૨ (બે) માસ લેખેની સાદી કેદની સજા કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

(૩) આરોપી આજરોજ હાજર રહેલા ન હોય, આરોપી વિરૂધ્ધ સજા વોરંટ ઇસ્યુ કરવું.

(૪) આરોપી હાજર થયેથી અથવા હાજર કરવામાં આવ્યેથી હુકમની એક નકલ આરોપીને કી.પ્રો.કોડની કલમ ૩૬૩ અન્વયે વિનામુલ્યે પુરી પાડવી.

હુકમ આજરોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી, સંભળાવીને જાહેર કર્યો.

તા.જ/૮/૨૦૨૬
સ્થળ : ભુજ-કચ્છ

(એમ. એમ. કુરેશી)
ચીફ જ્યુડીશીયલ મેજિસ્ટ્રેટ,
ભુજ-કચ્છ.
GJ01472